

Nagy Molnár Miklós

ERDŐKÖZÖSSÉGEK GÖMÖRBEN

Az erdőhasználat, az erdő népeletben betöltött szerepének vizsgálata során alapvető kérdésként merül fel a birtoklási, illetve a jogviszonyok tanulmányozása, amelynek fontosságára először Tagányi Károly hívta fel a figyelmet.¹ A középkorban földközösségben lévő szántóföldeket és réteket felosztották, újraosztották, a legelőt és erdőt azonban a falu közössége osztatlanul közösen használta. A közös földhasználatnak sajátos szervezeti kerete volt a közbirtokosság.² A 19. században létrejött erdei közbirtokosságok előzménye a középkori földközösségre nyúlik vissza. Az 1848-as jobbágyfelszabadítás megszüntette az úrbériséget, a jobbágy szabad tulajdonosa lehetett az általa művelt földnek. Az ekkor még rendezetlenül maradt erdő és legelő kérdését I. Ferenc József 1853-ban kibocsátott úrbéri pátense oldotta meg, amely kötelezővé tette a földesúr és az úrbéreszek közötti korábban engedőleges elkülönítést.³ Az elkülönítést a rendelet nyomán felállított úrbéri bíróságok intézték. Számos vita gyakran a század végéig is elhúzódott. A folyamat során jöttek létre a „közbirtokossági erdők”, amelyen a volt jobbágyok tulajdonába átment erdőket értették, de ilyenek tekintették a volt nemesi közbirtokosok erdeit is.⁴ A létrejött közbirtokossági erdők használatáról és műveléséről később az 1879. évi erdőtörvény XXXI. törvénycikke rendelkezett, melyet később további rendeletek egészítettek ki.⁵ „Az 1879. évi XXXI. törvénycikk, az erdőtörvény mind a nemesi közbirtokosságoknál, mind az úrbéreszek részére kihalított erdőterületeken az üzemterv szerinti közös gazdálkodást rendelte el, ami a területek erdőként való fennmaradását biztosította. Az erdőtörvény szerint a közbirtokossági erdők szakszerű gazdasági kezeléséről maguknak az erdőbirtokosoknak kellett az állami erdőfelügyelő ellenőrzése mellett gondoskodniuk.”⁶ A 19. század végéig megalakult közbirtokosságok szervezeti felépítését és működését központi rendeletek szabályozták, ugyanakkor az egyes szervezetek erdőkezelési gyakorlatát, a faosztás módját nagyban befolyásolták a helyi viszonyok és a korábbi közösségi, földhasználati hagyományok.

A történelmi Gömör vármegye az 1803-ban történt kishonti járás hozzácsatolása után Magyarország északi területén, a Felvidék egyik legnagyobb területű vármegyéjévé vált. A települési tényezőket tekintve két részre osztható, az észa-

¹ TAGÁNYI Károly 1896. VIII.

² PETERCSÁK Tivadar 2008. 19.

³ PETERCSÁK Tivadar 1981. 45., 2008. 23.

⁴ CSIZMADIA Antal 1977. 35-53.

⁵ CSIZMADIA Antal 1977. 39-40; KOLOSSVÁRY Szabolcsné 1975. 51–53

⁶ PETERCSÁK Tivadar 2008. 25.

ki hegyes vidékre, illetve a déli lankásabb területekre.⁷ A nagy kiterjedésű erdőségek elsősorban az északi területeken találhatóak, míg a déli részeket már ritkásabb erdők borították.⁸ A vármegye egyike volt a legerdősőbb magyar területeknek. Fényes Elek jellemzése szerint „*Erdő, mindenütt bőséggel van, kivéven a' betléri, csetneki, murányi uradalmakat, hol az a' számos hámorok miatt lehetőszen megritkult; 's innen fabéli szükségeiket kénytelenek a' Cselény (Putnok és Aggtelek közt) erdejéből pótolni.*”⁹ A Borovszky Samu szerkesztette monográfia szerint Magyarország erdővel borított vármegyéi között „*Gömör és Kis-Hont vármegye a 8-ik helyet foglalja el és erdőségei az összterületnek 48.43 %-át borítják.*”¹⁰

A nagy kiterjedésű erdőségek elsősorban az északi területeket jellemezték, míg a déli részeket már ritkásabb erdők borították. Az északi részek hegyes vidékének jellegzetes erdejében a fenyő és a bükk a fő fafajta. A terület erdős jellegét a helynevekben is felismerhetjük.¹¹ Az északi területeket a rosszabb talaj miatti nehezebb megélhetés jellemezte. A fő megélhetési forrást nem elsősorban a földművelés, mint inkább a hatalmas erdők és hegyek más irányú kihasználási módjai jelentették. A lakosság nagy számban élt a favágásból, különböző faeszközök készítéséből, amelyeket gyakran vándorárusként a sík vidékekre szállítottak.

Az északi területek legjelentősebb gazdasági erőforrása a bányászat volt, a magasabb hegyekben ugyanis nagyobb mennyiségű nemesfém és más ásványkincset bányásztak. A már a középkori oklevelek tanúsága szerint is jelentős bányászat¹² szorosan kapcsolódott a gömöri erdőgazdálkodáshoz. Az ehhez szükséges nagy mennyiségű faszenet az általában kevésbé értékesebb fafajtákból égették. Az erdő emellett jelentős mértékben befolyásolta a Gömör megyei vidékek állattartását is. Az alacsonyabban fekvő erdők legelőin a nyári legeltetéssel és téli takarmánygazdálkodással nevelhették a szarvasmarhát, illetve a lovat, míg a magasabban fekvő részekeken inkább már csak a silányabb legelővel is megelégedő juhot és kecskét tartottak.¹³ Az erdőségek vadban bővelkedtek, így Jolsvától északra az egész terület a Garam-völgygel együtt királyi vadászterületnek számított.¹⁴ Az erdő nemcsak faanyagával szolgált az egyes települések lakosainak, hanem a megyében számosan foglalkoztak a különböző erdei termékek – főképpen az emberi táplálékul, illetve az állati takarmányozásra, valamint a gyógyításra használt növények – gyűjtögetésével is.

⁷ Fényes Elek írja: „*Erdő mindenütt bőséggel van...*” FÉNYES Elek 1837. 132. Hunfalvy János munkájában olvashatjuk, hogy „*Gömör erdői az egész megye hegységeire terjednek ki...*” HUNFALVY János 1867. 224.

⁸ ILA Bálint 1976. 36.

⁹ FÉNYES Elek 1837. 132.

¹⁰ BOROVSZKY Samu é.n. 221.

¹¹ Több ilyen közül Ila Bálint is. Pl.: Körös, Bocskó (bükk), Lipóc (hárs), Jolsva (éger), Telgárt (vadaskert) stb. ILA Bálint 1976. 42.

¹² ILA Bálint 1976. 48.

¹³ ILA Bálint 1976. 47.

¹⁴ A vadászterület emlékét nevében őrzi *Telgárt* is, amely a német Tiergarten ('vadaskert') torzított alakja. ILA Bálint 1976. 48. Bél Mátyás 1749-ben *Tergárt* néven említi, amelyről megjegyzi, „*Ahogyon mások mondják: Telgárd*” Vö.: BÉL Mátyás 1992. 59

A 19. századi Gömör birtokviszonyait a nagy uradalmi erdők jellemezték, emellett azonban néhány mezőváros (Jolsva, Nagyrőce), illetve bányaváros (Dobsina) is rendelkezett saját erdőterülettel.¹⁵ A század második felében, a tagosítást követően számos helyen maradtak uradalmi erdők: pl. Deresken, Dernón, Kiskovácsvágásán, Ragályban, Zubogyban, Kánón (mindkét faluban a Ragályi-család volt a birtokos, emellett Kánón még az Almássy-család tulajdonában is volt egy erdőterület), a Vály-völgy településein és még számos településen.

Imolán, Alsószuhán, Kánón, Ragályban és Zubogyban az egyház is rendelkezett erdőterületekkel. (Ezekben az egyházközség tagjai közösen végezték a munkát, innen származott az egyház téli tüzelő szükséglete. A vágást vagy egyszerűen, közösen végezték, vagy beosztott rend szerint. Azokban az egyházi erdőkben, ahol a cserhántásra alkalmas tölgyfa termett, szokás volt a cserhántásra alkalmas fát lábon eladni valamelyik kereskedőnek)

Az uradalmi erdők mellett létrejöttek azok a közbirtokossági formák, amelyek leggyakoribb elnevezései az *úrbériség* (Hárskúton, Kánón, Zubogyban), *úrbéresség* (Barkán, Deresken). A közbirtokosságok, úrbérességek Gömör megye számos településén a múlt század első felében jelentős szereppel bírtak, vezetői sok esetben egyben a falu vezetőségébe is beletartoztak, ők irányították a település életét. Ez a szervezeti forma a trianoni békeszerződést követően az újonnan létrejött Csehszlovákia területére került Gömör megyei magyar falvak közül több településen továbbra is megőrizte fontos szerepét egészen a II. világháború végéig. „Az úrbéresség az volt, hogy valamikor jobbágy volt. Az erdőt meg a legelőt nem osztották fel, hanem közösen használták, de mindenki tudta, hogy mi illeti meg. Az úrbérességnek is volt legelője és erdője.” (Borzova)¹⁶

Az úrbéri közbirtokosság tagjai, hasonlóan a más vidékeken is működött közbirtokosságokhoz, erdőjog alapján részesedtek a közös erdőből. Az erdőjog alapvetően a szántóföldhöz kapcsolódott, azaz egy-egy gazdának a birtoka nagysága után járó erdőterületnek a közösből rá eső eszmei értéke.¹⁷ A dél-gömöri területek több községében általában 2–3 hold volt az a legminimálisabb birtok, amennyivel rendelkezni kellett egy közbirtokossági tagnak, illetve ugyanennyi hold jelentett egy erdőjogot. Így tehát akadt olyan gazda is, akinek 4–5, illetve ennél több joga volt. Az erdőjog után minden esztendőben adót fizettek, amelyet a közbirtokossági elnök szedett be. Az erdőjogot nem adták el külön, nem vált el a telektől sosem, ha azonban valaki földet adott el a sajátjából, akkor a földdel együtt az ahhoz a részhez járó erdőjogot is átruházhatta. A jog aprózódása, a fél-, illetve negyed jog, öröklés útján jött létre. A dél-gömöri településeken az erdőjogot a 19–20. században a fiúk és a lányok egyaránt örökölték. Akinek nem volt erdőjoga és fára, főként gerendára volt szüksége, az megvásárolhatta attól a ge-

¹⁵ HUNFALVY János 1867. 229.

¹⁶ SZABÓ László 2005. 419.

¹⁷ Az erdőjog kérdésével Petercsák Tivadar több tanulmányában is foglalkozott. Vö.: PETERCSÁK Tivadar 1981. 47.; PETERCSÁK Tivadar 1984. 480; PETERCSÁK Tivadar 1985. 258; PETERCSÁK Tivadar 1989. 244. PETERCSÁK Tivadar 1992. 60. PETERCSÁK Tivadar 2001. 208–239.

rendát, aki ugyan rendelkezett illetőséggel, ám ennek ellenére nem tartott igényt a kitermelt fára. Gyakran nemcsak a már kivágott fát adták el, hanem a joggal rendelkezők a még lábbon állót adták el a joggal nem rendelkezőknek.

Deresken az úrbéres testületnek azok lehettek tagjai, akik a jobbágyfelszabadításkor kaptak telkük után erdő és legelő részt. *„A föld nyolcadokra volt osztva. Kinek mennyi nyolcadja volt, annyit kapott az erdőből. Volt akinek 10 nyolcadja volt, de volt akinek csak 1 tizenhatodja vagy harminckettedje. Annyi fát kapott utána... Volt, hogy valaki kapott 20 métert, valaki meg csak 2 métert vagy egy 1/2 métert, kinek mennyi földje volt. Egy nyolcad kb. 2 hektár lehetett, de azután még volt legelő, amire a nyolcad után kihajthatott egy tehenet és egy növendék marhát és sertést. Régen a sertés is kijárt... A föld volt a mérvadó, az volt a kiindulási pont... Ha valaki eladta a szántóját, akkor a szerződésben benne volt, hogy a rét és az erdő is vele változik...”*¹⁸ Néhány településen ismert volt a *zsellérjog* is. Barkán például a házzal, ám birtokkal nem rendelkező zsellérek illetőséget, favágási jogot kaptak az úrbéres erdőből.¹⁹

Az úrbéri közbirtokosság vezetője az *úrbéri elnök*, aki elsősorban a legnagyobb tulajdonnal rendelkező gazdák közül került ki. E tisztségre általában közfelkiáltással választották több esztendőre a jelöltet. Zádorfalván például az elnököt három évenként választotta meg a tagság a tisztújító közgyűlésen. Az elnök feladatai közé tartozott az erdőhivatallal való kapcsolattartás. Ő kérte a hivataltól a közös erdőre vonatkozó vágási engedélyt, illetve a vezetőség többi tagjával, a hivatal képviselőjével, megbízottjával ő választotta ki a vágandó fákat.²⁰

Az úrbéresség másik fontos tisztségviselője a *pénztáros*, *pénztárnok* (Hárskúton) aki a pénzügyeket, kiadásokat, bevételeket intézte. A harmadik tisztségviselő az *alelnök* (Hárskúton), *jegyző* (Kánón), illetve *titkár* (Deresken). Keleméren *„Mikor átalakult az úrbéres testület, a vezetőket gyűlésen választották meg. Azt hiszem Szabó László volt az első. Én is voltam három évig, 1954-1957-ig. Most van egy elnöke meg egy pénztárosa és még négy tagja. Régen is voltak 4-5-en. Ők döntötték el, hogy a pásztor, a kerülő mennyit kapnak. Régen, ha valamire kellett költeni, kivágtak és eladtak néhány méter fát.”*²¹ Mellétén az úrbéresség tagjai választották meg három-négyévenként a tisztségviselőket. A testületnek volt elnöke, jegyzője, pénztárosa és kisbírója. Az elnök mindig vagyonos, tekintélyes ember volt. A jegyző és a pénztáros szépen író, jól számoló elismert ember. *„Meg volt olyan kisbíró féle, aki értesítette a tagságot, felügyelte a munkát. Úgy tudom, hogy ez kapott csak valamennyi fizetést.”*²² Deresken volt olyan időszak, amikor a jegyző és a pénztáros ugyanaz a személy volt, akit *könyvelőnek* is neveztek.

Az úrbéres közbirtokosság rendszerint évente kétszer tartott közgyűlést. Ezen általában a fakitermelés kérdéseiben döntöttek, kijelölték, a joggal rendelke-

¹⁸ SZABÓ László 2005. 422.

¹⁹ Egy zsellérjog 3 méter fát jelentett. Saját gyűjtés

²⁰ Gömör megye paraszti társadalmának elemzése során részletesen ismerteti az erdő-közbirtokosságok és legeltetési társulatok szervezetét, illetve működését SZABÓ László 2005. 419–426.

²¹ SZABÓ László 2005. 392.

²² SZABÓ László 2005. 420.

zóknek az illetőségük szerinti famennyiséget. Több településen a jogoknak megfelelő számú nyilasra osztották a kivágandó területet, s a közgyűlésen nyílhúzást rendeztek (Ragály).

A közös erdőben a közbirtokossági tagok egyszerre vágták a számukra kijelölt famennyiséget, s a vágás végeztével saját maguk fuvarozták haza. A közgyűlésen döntöttek továbbá arról is, mikor kell az erdőt tisztítani. Ugyancsak a közgyűlések alkalmával döntöttek az erdei legeltetés kérdéseiről is.

A 18. századi úrbérrendezést és a sokszor több éven keresztül húzódó úrbéri perek lezárulását követően a kismemesi falvakban is létrejöttek a *nemesi közbirtokosságok*.²³ Több kismemesi faluban a közbirtokosság nemcsak elnevezésében, hanem szervezetében is megőrződött (Imolán, Zádorfalván) egészen a 20. század első feléig.²⁴ A nemesi közbirtokossági erdő abban is különbözött az úrbéres erdőtől, hogy azokat tulajdonosok szerint felparcellázták. A közbirtokosságnak minden tulajdonnal rendelkező gazda tagja lehetett. A szervezet szoros kapcsolatot tartott fenn a község vezetőségével, az előljárósággal.

Ezzel egy időben történt meg vidékünkön az erdők tagosítása, amelynek során a gazdák elszórt erdeit egy tagba gyűjtötték. A tagosítás itt azt is jelentette, hogy az újra felmért területekből mindenki vásárolhatott magának, amennyit akart. A felmért parcellák között nyílásokat hagytak, a nyílások két szélét pedig faragással jelölték meg. Ezzel különítették el egymástól a birtokokat.²⁵ Az így vásárolt erdőket néhol, mint pl. Kánón és Zubogyban *részvényes erdőnek* nevezték.²⁶

A kismemesi falvakban mindenütt a nemesi közbirtokosság szervezte, kezelte az erdőket. A *nemesi közbirtokosságok*nak minden tulajdonnal rendelkező gazda tagja lehetett, ezért a nemesi falvakban csaknem mindenki érdekelt volt benne. A szervezet szoros kapcsolatot tartott fenn a község vezetőségével, az előljárósággal, a nagyobb földtulajdonnal rendelkező gazdák ugyanis rendszerint mindkettő vezetésében részt vállaltak. A testületeknek örökös tagjai voltak a *virilisek*, aki-

²³ A nemesi és paraszti közbirtokosságok vezetősége, illetve működése Gömörben is hasonló volt az Északi-középhegység, illetve a Hegyköz településeinek paraszti és nemesi közbirtokosságaihoz. Ez utóbbiakról, tevékenységükről részletes leírást közöl több tanulmányában Petercsák Tivadar. Vö.: PETERCSÁK Tivadar 1998. Összefoglaló tanulmányában monografikus igénnyel elemzi a Heves megyei nemesi és paraszti közbirtokosságokat. Vö.: PETERCSÁK Tivadar 2003.

²⁴ A nemesi közbirtokosságok működéséről főképpen a dél-gömöri kismemesi falvakból (Imola, Zádorfalva) van adatunk. Vö.: NAGY MOLNÁR Miklós 1990. 120–121. A nemesi közbirtokosságok szervezeti és belső rendje az úrbéri közbirtokosságok létrejöttét követően ez utóbbiak működésének példájául szolgált. Vö.: PETERCSÁK Tivadar 1992. 49.

²⁵ Zádorfalván az emlékezet szerint az első tagosítás az 1850–60-as években történt. Ekkor azonban ez az erdőt nem érintette, így előfordult, hogy egy gazdának 7 helyen is volt erdőilletősége.

²⁶ Itt kell megjegyeznünk, hogy Kánón és Zubogyban a 19. század második felében létrejött közbirtokosságot továbbra is *úrbériség* névvel jelölték. Kánón emlékeztek arra, hogy a korábban működött nem túl nagy létszámú nemesi közbirtokosság tagjai az úrbériségbe olvadtak. Zubogyban korábban nem volt nemesi közbirtokosság, mivel a határban fekvő erdőket, földeket nagyrészt a Ragályiak birtokolták. A 19. század végén fizetségként kapott a község az uradalomtól erdőterületet, amelyből mindenki részesedhetett. A személyenkénti részesedést pénzzel váltották meg, s ezek a gazdák alkották az *úrbériséget*.

ket nem választottak. Őket nem kellett választani, mert egy-egy településen a legjelentősebb vagyonnal rendelkező családok tagjaiból kerültek ki.

A nemesi közbirtokosságok főbb tisztségviselői az elnök, a jegyző és a pénztáros voltak. E tisztségeket a szervezet valamennyi tagja – a vagyon szerinti sorrendben – betölthette. Általában 2–3 évig állt egy-egy elnök a közbirtokosság élén, de ha valakivel nagyon meg voltak elégedve, akkor azt még egy terminusra megválasztották. Az elnököt Imolán *dilektornak*, Zádorfalván pedig *hadnagy*nak nevezték.

A dél-gömöri Szárazvölgy nemesi közbirtokosságai minden évben háromszor tartottak gyűlést, amelyeket az elnök hívatott össze a kisbíróval. A gyűléseket általában az elnök lakásán rendezték, ezeken azonban nem mindig jelent meg mindenki.²⁷ Egy-egy alkalommal az erdővel kapcsolatos problémákat, aktuális gondokat vitatták meg. (Legfontosabb ilyen témák pl.: a favágás idejének és módjának megbeszélése, illetve a cserhántás időpontja voltak.) Az erdőkerülőt is a gyűlésen fogadták fel. Erdőkerülőnek általában a birtok nélküli helybeliek álltak, s ha nem találtak helybelit, akkor a szomszéd községekből hívtak. Az erdőkerülőt a birtokosok a birtokuk nagysága szerint fizették, s a pénzbeli fizetés mellett természetbeni juttatásokat is adtak.

Az éves közgyűlésen az elnök rendszeresen beszámolt a község vezetőségének a bevételekről és a kiadásokról. A közbirtokossági bevételek egy része a közbirtokossági adókból származott, melyet az erdő után fizettek. Az összeírásokat és egyéb iratokat az elnök egy ládában (Imolán *dilektori láda*) őrizte, s ezt a ládát ideje kitelvéen továbbadta a soron következő elnöknek. Zádorfalván a bevételek egy része például a pálinkafőző díjából származott, a községi főzde épülete és a pálinka főzésének joga a helyi közbirtokosság tulajdonában volt. Ezt a jogot megfelelő – közösen megállapított – összeg ellenében bérletbe is adták.

A 20. század elején az általunk vizsgált falvak csaknem mindegyikében birtokoltak erdőt, illetve rendelkeztek erdőjoggal nem helybeli lakosok is, akiket *bebíróknak* neveztek. A bebírók általában a községből elköltözötték közül kerültek ki. Aki ugyanis elköltözött a községből, az megtarthatta erdőjogát, erdőtulajdonát, de ezt a jogot örökölhették is a más településeken élő rokonok. Az örökösök azonban jórészt eladták az így szerzett erdőt. Máshonnan származó tulajdonos azonban nem vásárolhatott, de nem is bérelhetett erdőt. A bebírók ugyanolyan jogokkal rendelkeztek, mintha helyben laktak volna. Ők azonban az erdőbirtokossági gyűlésekre általában nem jártak, mert nem mindig szereztek ezekről tudomást, őket általában nem értesítették. A közös kerülőt azonban ugyanúgy kellett fizetniük, mint a helybelieknek. Joguk, erdejük után állatokat is legeltethettek az erdei legelőkön, de rendszerint ezt sem tették.

Az erdő nemcsak a fahasználattal szolgált az egyes települések közösségeinek, több helyen jelentős mértékben befolyásolta az egyes vidékek állattartását is. Egyrészt az állatokat (szarvasmarha, ló, juh, kecske) az erdei tisztásokon legeltették, a sertéseket pedig a lehullott makkon hizlalták. Másrészt az erdei füvet és

²⁷ Zádorfalván például előfordult, hogy csupán 6-7 ember jelent meg a gyűlésen, s ők döntöttek minden kérdésben.

falombot is gyűjtötték nyári és téli takarmánynak.²⁸ A dél-gömöri Szárazvölgy kutatott településein a 19–20. században szintén jelentős erdei legeltetés folyt. Imolán például úgy emlékeztek, hogy a ritkásabb erdőket nem is erdőként, hanem legelőként tartották nyilván. Néhány községben meg volt szabva, melyik határban levő erdőterületre hajthatják az állatokat. Kánón például a Putnoki-féle erdőben, valamint a Bakrét-völgyben legeltettek. Ragályban a Nagyerdőt, Óserdőt legeltették állatokkal. Több faluban azonban nem jelöltek ki egy erdőt sem legelőnek, általában bármelyikben legeltethettek. Szigorúan megszabták azonban, hogy melyik erdőben melyik állat legelhet. Imolán például a felső erdőben legelt a sertés, juh, az alsó erdőben csak a szarvasmarhák vagy a lovak. A legelőerdő a Szárazvölgy falvaiban főként tölgyes volt.

Az erdei legeltetés szabályozása szoros kapcsolatban állt az erdőbirtoklás kérdéseivel. Azokon a településeken, ahol a már említett erdő közbirtokosságok működtek, az úrbéres, illetve nemesi közbirtokosságok szabályozták az erdei legelő használatának rendjét és módját. Dél-Gömör egyes településein (Kánón, Zubogyban) külön *legeltetési bizottság* is működött, amely feltehetően nem önálló szervezet, hanem az úrbériség szerves része, amelynek tagjai szintén az erdővel rendelkező gazdák voltak. Legeltetési társulatot az 1913. évi X. törvény-cikk értelmében a közbirtokosságnak azokból a tagjaiból kellett szervezni, akiknek a társulathoz tartozó legelőben tulajdoni, vagy használati illetőségük volt. Ez az illetőség másra is átruházható volt.²⁹

A 4-5 fős vezetőség feladata a főképpen a szarvasmarhák legeltetésére szolgáló erdei legelők és az itató tisztításának megszervezése, a pásztor fogadása, valamint az állatállomány nyilvántartása volt. A vezetőség által vezetett nyilvántartás szerint döntötték el, hogy egy-egy gazda mennyi állatot hajthatott ki az erdei legelőre. Akinek kisebb volt az erdőterülete, illetve illetősége, mint amennyi állatot szeretett volna kihajtatni, az előre megállapított összeget fizetett a társulatnak. Aki viszont nem óhajtott annyi állatot legeltetni, amennyit az erdeje, erdőjoga megengedett, az a közbirtokosságtól pénzt kapott a legelőhasználatért fizetségül.

Az erdei legeltetés kora tavasztól az első hó leestéig tartott. A közbirtokosság erre az időre pásztor, csordást fogadott fel. A pásztor a fizetségét általában természetben kapta meg. Egy marha után rendszeresen fél vagy egy véka búza, egy kenyér, krumpli, bab járt. Ezen kívül, ha saját állattal rendelkezett, akkor egy vagy két darab marhát is legeltethetett a többivel, valamint tűzifavágási engedélyt is kapott.

A sertéseket főként a makkos erdőkben hizlalták. A hízlalásra a bükk, cser és a tölgy makkja voltak alkalmasak. A makkoltatással kapcsolatosan felmerülő kérdéseket szintén a legelőtársulat intézte. Ősszel, amikor a makk hullani kezdett a makkos erdőkbe nem engedték be a gazdákat, tiltva volt számukra az abban való favágás, de még a galyszedés is. Ekkor ment a bizottság felmérni, mennyi makk van. Abban az esetben, ha a lepergett makk nem fogyott el az első hó leestéig, akkor sokszor zsákokba gyűjtve vitték haza.

²⁸ PETERCSÁK Tivadar 1977. 297.

²⁹ PETERCSÁK Tivadar 2008. 25.

A makkoltatás megkezdése előtt a közbirtokosság tagjai az általuk rendben tartott karám közelében kunyhót építettek a kondásnak. A karám a kút mellett volt összeállítva, mivel a makkoltatáshoz nagy mennyiségű vízre volt szükség.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy Gömör megye számos településéhez hasonlóan a dél-gömöri Szárazvölgy községeiben is a birtokolt erdőterületek a megelőző fontos színterei voltak. Az egyes településeken az erdőközösségek alapvetően a 19. század második felében jöttek létre és működtek egészen a II. világháborúig. Az egyes közbirtokosságok az országos gyakorlathoz hasonlóan a központi rendeletek nyomán jöttek létre, működésükben pedig a helyi hagyományok és gazdasági érdekek érvényesültek. A különböző közbirtokosságok szabályozták az erdőhasználat, az erdőkezelés és legelőhasználat rendjét, gyűléseiken döntöttek a favágás, illetve az erdei legeltetés rendjéről. Saját ingó és ingatlan vagyonnal, valamint külön költségvetéssel rendelkeztek.

Szabó László a gömöri társasmunkák vizsgálata kapcsán megállapította, hogy a közbirtokosságok irányítása, munkarendje, az egyes munkák során azonnal összeálló és működő szervezete a legszervezettebb munkák közé emelte a testületeknek végzett közmunkákat. Ehhez szükséges volt a pontos gazdálkodási ismeret (erdészet és legeltetés terén), az irányítani tudás. Ezt egyfelől az biztosította, hogy a legvagyonosabb gazdák álltak a testületek vezetésének élén nagy termelési tapasztalattal.³⁰

Az erdőbirtokosságok a legtöbb helyen nemcsak az erdőterületek ügyeivel foglalkoztak, hanem emellett jelentős szerepet játszottak a helyi közösségi élet, a helyi közösségek alakításában is. A vezetőség választott tagjai sok esetben egyúttal a falvak vezetői is voltak. Az erdőközösségek tisztségviselői általában a legnagyobb erdőtulajdonnal, illetve erdőjoggal rendelkezők közül kerültek ki, s munkájukért tiszteletdíjat nem kaptak.

³⁰ SZABÓ László 2005. 425.

IRODALOM

BÉL Mátyás

1992. Gömör vármegye leírása (1749). Debrecen.

BOROVSKY Samu (szerk.)

é.n. Gömör-Kishont Vármegye. In: Magyarország vármegyéi és városai. Budapest.

CSIZMADIA Antal

1977 A falusi közösségek szervezete és működése Magyarországon 1848 és 1944 között. In: Tanulmányok a falusi közösségekről. 35–53. Pécs

CSÖRE Pál

1980 A magyar erdőgazdálkodás története. Középkor. Budapest

FÉNYES Elek

1837 Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. 3. kötet Budapest

HUNFALVY János

1867 Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása. Bp.

ILA Bálint

1976 Gömör megye I. kötet. Budapest

KOLOSSVÁRY Szabolcsné

1975 A magyar erdőgazdálkodás történelmi fejlődése. In: Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. Szerk.: Kolozsváry Szabolcsné. 15–79. Budapest Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény 1870–1970. Földművelés. (Központi Statisztikai Hivatal) Bp. 1972.

NAGY MOLNÁR Miklós

1990. Adatok Száraz-völgy falvainak erdőbirtoklásához és erdőhasználatához. In: Gömör néprajza XXVI. Szerk.: Ujváry Zoltán. 117–123. Debrecen

PETERCSÁK Tivadar:

1977. Az erdő szerepe a hegyközi állattartásban. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XVI. Miskolc 296–310

1981 Az erdő szerepe a Zempléni-hegyvidék népének életében. In: Néprajzi tanulmányok a Zempléni-hegyvidékről. Szerk.: Szabadfalvi József. Miskolc

1984. Erdőhasználat Gyöngyösön és környékén a XVIII–XX. században. In: Tanulmányok Gyöngyösről. Szerk.: Havassy Péter – Kecskés Péter. 457–506. Gyöngyös

1985. Népi erdőbirtoklás Heves megyében a XIX–XX. században. Agria XXI. 253–265.

1989. Erdőhasználat a Palócföldön. In: Palócok III. Szerk.: Bakó Ferenc. 235–331. Eger

1992. Az erdő az Északi középhegység paraszti gazdálkodásában (XVIII–XX. század). Studia Folkloristica et Ethnographica 30. Debrecen.

1998. Néprajzi tanulmányok az Északi-középhegység vidékéről. Folklor és Etnográfia 98. Szerk.: Ujváry Zoltán. Debrecen
2001. Erdőgazdálkodás. Magyar Néprajz II. Gazdálkodás. Főszerk.: Paládi Kovács Attila 208–239 Budapest.
2003. Nemesi és paraszti közbirtokosságok Heves megyében (XVIII–XIX. század). Studia Agriensia 23.
2008. A közbirtokosság. Erdő- és legelőközösségek Észak-Magyarországon. Debrecen.

SZABÓ László

2005. Gömör és Kishont vármegye paraszti társadalma. Debrecen

TAGÁNYI Károly

1896. Magyar erdészeti oklevéltár I–III. Budapest